

Duodju

Tehtävät

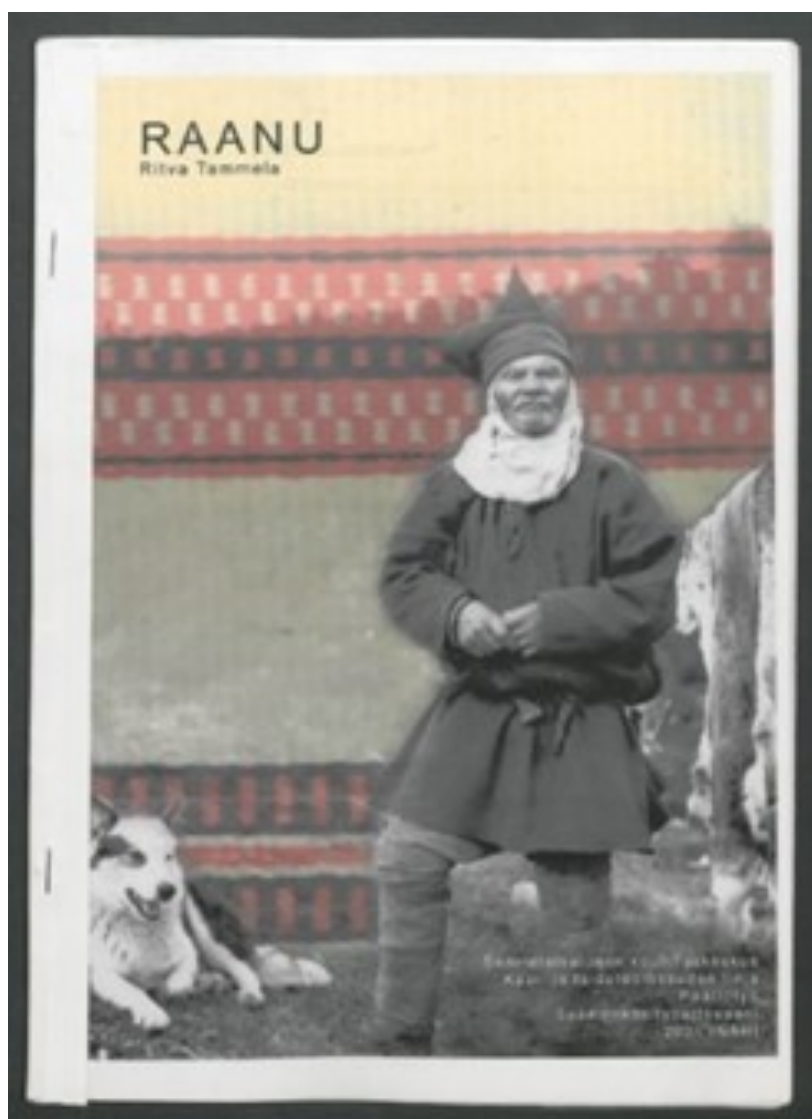
Duodji ennen

Duodji eli saamenkäsityö on perinteisesti ollut käyttötavaraa arkielämän, elinkeinojen ja elämäntavan tarpeita varten. Sitä tehtiin kotona ja taito opittiin sukuyhteydessä. Duodjia tekivät sekä miehet että naiset. Duodji on mukautunut liikkuvan ja luontoa säästeliäästi hyödyntävän elämäntavan mukaan. Materiaali on aina ollut keskeisessä asemassa duodjin valmistamisessa. Koska raaka-aineet on haettu luonnosta, niiden hankinta on sopeutettu luontoon ja sen muutoksiin, kuten kuun kiertoon ja säähän. Duodji on vahvasti yhteydessä myös perinteisiin elinkeinoihin, kuten poronhoitoon, metsästyksen ja kalastukseen, jotka tuottavat raaka-aineita käsityölle. Eri alueiden käsityö on sopeutunut ympäristöönsä. Merisaamelaiset käyttivät erilaisia raaka-aineita kuin tunturisaamelaiset, esimerkiksi lampaan villaa ja -nahkaa. Merisaamelainen käsityö tunnetaan erityisesti villaraanuistaan.

1. **Pohtikaa yhdessä, mitä on perinteinen duodji:** Millaisia esineitä tehtiin? Mihin niitä käytettiin? Kuka ne teki? Millaisista materiaaleista ne valmistettiin? Mistä materiaalit saatiin?
2. **Lukekaa tiivistelmä raanusta ja keskustelkaa:** Millainen on raanun elinkeinari? Miten raanun käyttötarkoitus on muuttunut käytön ja ajan myötä? Miksi? Mihin sinä käyttäisit raanua?
3. **Etsikää netistä kuvia hakusanalla *rátnu*:** Millaisiin uusiin muotoihin raanu on saanut?

Rátnu – Raanu

Raanun alkuperäinen käyttötarkoitus on ollut suojata ja lämmittää ihmistä arktisissa olosuhteissa. Raanu on lämmin, keveä ja vettä hylkivä. Raanu olikin aikanaan arvostettu kauppatavara, merisaamelaiset maksoivat sillä jopa veroja. He myös vaihtoivat villaraanuja markkinoilla tunturisaamelaisten kanssa lihaan ja nahkoihin.

Raanua on alun perin käytetty peittona, se on ollut lämmin peite vetoisissa taloissa ja kodassa. Raanua oli myös helppo kuljettaa mukana keveyden ja taipuisuutensa vuoksi. Kastuttuaan se kuivui nopeammin kuin talja. Merisaamelaisten veneissä lämmin ja vettä hylkivä raanu oli välttämätön varuste, sitä voitiin käyttää myös purjeena. Porosaamelaiset käyttivät raanuja peittoina ja raanu toimi suojana myös ahkiossa. Takkaporon selkään se laitettiin kuorman alle pehmikkeeksi. Lopuksi pitkään käytössä olleista huopuneista raanuista ommeltiin talvikodan loude. Yhteen louteeseen tarvittiin 5–6 raanua. Kun tyttö lähti kotoa, hänelle ommeltiin raanuista kodan loude.

Asuintaloihin siirryttäessä raanua alettiin käyttää seinävaatteena ja päiväpeitteenä. Suojaamisen sijaan raanu lisäsi kodin viihtyisyyttä. Seinälle päästyään raanu alkoi muuttua, mustavalkoisten raanujen sijaan alettiin tehdä monenlaisia värikkäitä raanuja. Alettiinpa tehdä jopa taideraanuja.

Lähde: Ritva Tammelan lopputyö Raanu.

4. **Tutkkaa Ilmari Laitin luonnoksia sarviduodjin koristelusta:** Millaisiin esineisiin hän on suunnitellut koristelun? Miten esineen muoto vaikuttaa koristeluun? Millaisia muotoja koristelussa on käytetty?

5. **Luonnostelee koristelu käyttöesineeseen,** esim. kynäkoteloon, kännykkään, koraan tai rasiaan. Voit hyödyntää Ilmari Laitin luonnoksia inspiraationa ja voit etsiä lisää esimerkkejä koristelusta netistä hakusanalla čoarveduodji. Voit yhdistellä erilaisia kuvioiteja. Älä kuitenkaan kopioi minkään esineen koristelua sellaiseen, vaan luo oma kädenjälkesi.

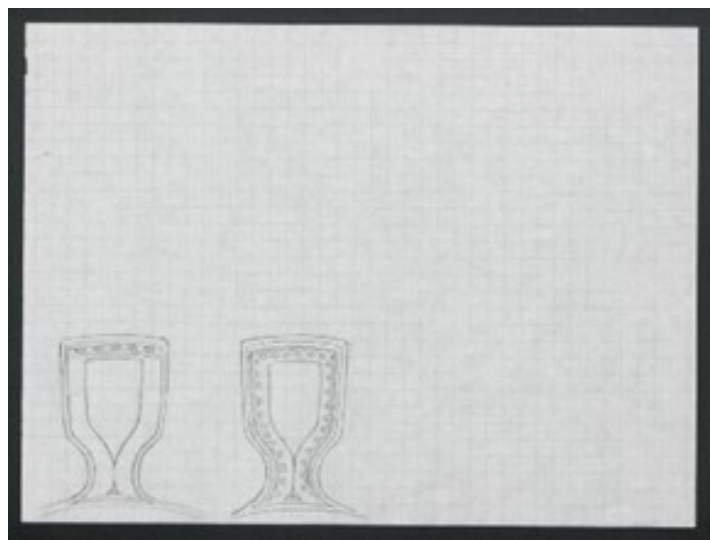
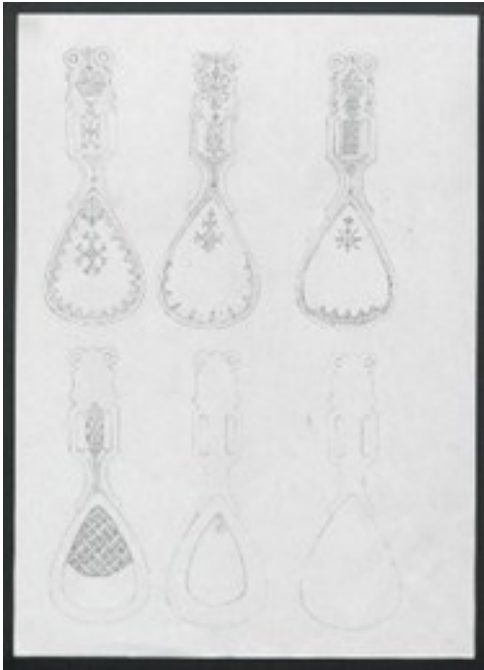
Sarvi- ja luutöiden koristelu

Sarvi- ja luutöitä kutsutaan nimellä *gárraduodji* eli kova-duodji. Perinteisesti niitä ovat tehneet miehet. Tavallisimpia luu- ja sarviesineitä ovat puukonkahvat ja -tupet, sarvilusikat, neulakodat, korut ja puuesineiden koristeet. Esimerkiksi kuksan kahvaan tai puurasian kanteen voidaan upottaa koristeeksi pieni pala luuta tai sarvea.

Käsityötaiteilija Petteri Laiti kuvaa teoksessa *Saamelaiset: historia, yhteiskunta, taide*, kuinka käytännöllisyys tekee esineestä kauniin. Puukonkahva tehtiin kestäväksi kulutusta ja räsitusta. Siihen käytettiin poronsarvea paloina, väliin lisättiin visaa, koivuntuohta tai nahkaa. Ne toimivat iskunvaimentimina sarvipalojen välissä ja poistivat kahvan liukkautta. Materiaaleja yhdistelemällä syntyy kaunis raidallinen kahva, joka ei lipeä kädestä. Koristeellisen tupen tarkoituksena on suojata terä niin hyvin, ettei se vahingoita kantajaansa. Siksi se tehtiin kaarevasta sarven osasta, sillä se on kestävämpi kuin nahkainen tuppi. Kun luiseen tuppeen tehdään reikiä, terä pääsee hengittämään, samalla reiitys toimii koristeluna.

Saamelainen ornamenttiikka on runsaimmillaan sarvi- ja luutöissä. Koristekuviot kaiveretaan yleensä puukon kärjellä ja värjätään lepänkuorinesteellä tai tuhalla. Nykyään näistä runsaasti koristelluista entistä käyttöesineistä on tullut suosittuja koriste-esineitä.

Lähde: Lehtola 1997: Saamelaiset: historia, yhteiskunta, taide

Kuvat: Ilmari Laitin arkisto

Duodji nykyään

Duodjille ominainen ajattelu on laajentunut perinteisen duodjin ulkopuolella: Duodjin muodot, värit, koristelut, ajattelutapa jatkuvat kirjojen kuvituksissa, lehdissä, mainoksissa, julisteissa, logoissa, nettisivuilla yms. Näitä voisi kutsua graafiseksi duodjiksi.

1. **Pohtikaa yhdessä**, mitä kaikkea voi kutsua duodjiksi: Voiko kaunokirjalaisuus olla duodjia? Entä taideteokset?
2. **Tutkikaa Ilmari Laitin keräämiä saamelaisjulisteita**. Valitse niistä yksi ja analysoi tarkemmin. Mitä se esittää? Millaisia värejä, muotoja ja elementtejä siinä on käytetty? Miten julisteen elementit liittyvät sisältöön? Keskustelkaa lopuksi julisteista yhdessä.

3. Suunnittele juliste:

- a. **Valitse** itsellesi tärkeä duodji ja kirjoita siitä: Mistä olet saanut sen? Kuinka kauan se on ollut sinulla? Mitä teet sillä? Miksi se on sinulle tärkeä?
- b. **Suunnittele** juliste, jossa kerrot itsellesi tärkeän duodjin tarinan. Mitä puolia haluat tuoda siitä esiin? Millaiset värit, materiaalit ja tekniikat sopisivat tuomaan niitä esiin?
- c. **Toteuta** juliste joko piirtäen, maalaamalla, kollaasitekniikalla* tai digitaalisesti. Voit myös yhdistää tekniikoita, esim. valokuvausta ja piirtämistä. Voit hyödyntää työssäsi valokuvia, sanomalehtiä, luonnonmateriaaleja tai vaikka duodjimateriaaleja.
- d. **Valmistaudu** kertomaan julisteestasi: Mitä julisteesi kertoo esineestä? Millaisia värejä, materiaaleja ja tekniikoita olet käyttänyt? Mitä halusit niillä ilmaista?
- d. **Järjestäkää** julistenäyttely ja esitelkää työnne. Jaa muille tarina työsi taustalla.

* Kollaasi on tekniikka, jossa erilaisia materiaaleja yhdistetään liimaamalla samaan teokseen. Kollaasissa voi periaatteessa käyttää lähes mitä tahansa liimattavissa olevaa materiaalia, kuten papereita, puuta, kangasta, kuituja, pahvia, hiekkaa jne.

4. **Tutkikaa** Aune Kuvuan valokuvia ja Ulrika Tapiola Blindin piirroksia/maalauksia: Mitä ne esittävät? Miten ne on rakennettu? Missä niitä on käytetty?
5. **Pohtikaa:** Voiko valokuva ja piirros olla duodjia? Mitä yhtäläisyyksiä on duodjin ja kuvan tekemisen välillä.

Kuva: Aune Kuvuan arkisto

Kuva: Ulrika Tapiola Blindin arkisto

6. **Rakentakaa ryhmässä kuva sananlaskusta:**

- a. **Tutustukaa** sananlaskuihin ja valitkaa niistä yksi:
- b. **Suunnitelkaa** kuvitus sananlaskulle:
- c. **Toteuttakaa** kuva valitsemallanne tekniikalla: (piirtämällä, maalaamalla, kollaasitekniikalla, valokuvaamalla jne.)

Rauta ruostuu, mutta sana ei vanhene.

Kirjoittava käsi ylittää kauas.

Ei kukaan synny kirves kädessä.

Ei työ ihmistä pilaa.

Lentävä lintu jotain löytää, mutta se, joka pysyy paikallaan, ei mitään löydä.

Se joka on kaiken kokeillut, kaiken tietää, mutta se, joka ei ole kokeillut, valehtelee.

Parempi on enemmän ajatella ja vähemmän puhua.

Ei vanha koira tyhjää hauku.

Ei aika odota, jos ihminen ei ole kerennyt.

Aika on paras opettaja.

Duodji tulevaisuudessa

Duojäreiden avuksi on tullut erilaisia digitaalisia työvälineitä, kuten 3D-mallinnus. 3D-mallinnus tarkoittaa tietokoneavusteista kolmiulotteista suunnittelua tietokoneen kuvauksella. Kolmiulotteinen malli toimii tuotteen hahmottamisen apuna tai itse tuotteen valmistuspohjana. Uusin tekniikka kolmiulotteiseen mallintamisessa mahdollistaa 3D-tulostuksen, jossa malli rakentuu tulostimen avulla esimerkiksi muovista. Tulevaisuudessa 3D-mallinnusta saatetaan hyödyntää entistä enemmän duodjin suunnittelussa.

1. **Pohtikaa**, voiko duojár hyödyntää 3D-mallinnusta duodjin suunnittelussa. Millaisia mahdollisuuksia se tarjoaa? Miten 3D-mallinnuksen hyödyntäminen muuttaa työskentelyprosessia?
2. **Tutkikaa** Inka Kangasniemen suunnittelemaa saamelaista juhlarahaa: Millaisilla kuviolla juhlaraha on koristeltu? Mitä kuviolla halutaan ilmaista? Löydätekö koristelusta yhteyksiä perinteisen duodjin koristeluun?

Saamelaiskulttuuri -juhlarahan kuvaus

Saamelaiskulttuuri -juhlараha tuo esiin saamelaisten läheisen suhteen luontoon. Juhlarahan arvopuoli muistuttaa auringon voimasta rytmittää saamelaisten vuotta. Saamelaiset ovat auringon lapsia – yhä edelleen saamelaisia liikuttaa se hetki kun auringon ensisäteet näkyvät pitkän, pimeän kaamoksen jälkeen.

Saamelainen kalastuskulttuuri elää ja juhlarahan tunnuspuoli kuvaakin yhtä kalastuksen muotoa, juomustusta. Juhlarahan kolmiot toistuvat saamelaisten asuinympäristössä monin tavoin ja symboloivat esimerkiksi saamelaista kotakylää (siidaa). Juhlarahan on suunnitellut inarinsaamelainen Inka Kangasniemi.

Lähde: Rahapaja

Kuva: Inka Kangasniemen arkisto

3. **Tutustukaa** leuku-projektiin ja leukuihin AIDA-hankkeen nettisivuilla (www.arkisto.fi/aida): Millaisia materiaaleja muotoilijat ovat käyttäneet? Millaisia elementtejä perinteisestä leu'usta muotoilijat ovat töisään säilyttäneet?
4. **Pohtikaa:** Voiko käyttöesine olla taidetta? Ovatko muotoilijoiden muunnokset leu'usta duodjia? Mikä on teollisen muotoilun ja duodjin ero?

Esimerkki kuva Simo Heikkilä luovuttamasta Leuku-projektin arkistosta

5. Suunnittele puukko:

- a. **Pohdi:** Mihin puukkoa on tarkoitus käyttää? Onko se käyttöesine vai taidetta? Kenelle puukko on tarkoitettu? Mitkä materiaalit sopisivat sen valmistamiseen?
- b. **Tee puukosta malli** hyödyntäen 3D-mallinnusta tai tee malli askartelusavesta.
- c. **Arvioi työskentelyprosessia:** Miten 3D-mallinnus eroaa perinteisen duodjin suunnittelusta? Millaisia mahdollisuuksia se tarjoaa? Millaisia rajoituksia 3D-mallinuksessa on verrattuna perinteiseen duodjin suunnitteluprosessiin. Millaisia hyötyjä 3D-mallinnuksesta voisi olla duodjäreille.